

Hospitalsskibet „Jutlandia“

– historien bag symbolet på dansk humanitær bistand

*Kristine Midtgaard er
cand.mag. og ph.d. og ansat
ved Syddansk Universitet.*

„Det var i 1949 eller ca. deromkring, da der var krig i Korea.“ Første strofe i Kim Larsens navnkundige popsang er nok der, vores tanke først lander, når navnet Jutlandia nævnes. Hermed er det ikke Jutlandia som ØKs fragt- og passagerskib, som Jutlandia oprindeligt var, men som det hospitalsskib, skibet blev ombygget til, vi erindrer. Udover Kim Larsens sang har Jutlandia lagt navn til mangt og meget, såsom det nye boligbyggeri på Københavns havn, SAS Radissons Jutlandia-hotel i Frederikshavn, en virksomhed der producerer døre, et festorkester, en liggestol til haven, et agilitymesterskab for hunde og en kartoffelsort.¹ Tilsyneladende, Jutlandia *brander*, samler og sælger. Også på den nyere politiske dagsorden har Jutlandia figureret. Således fremsatte Fremskridtspartiet i foråret 1999 forslag til folketingsbeslutning om udsendelse af et Jutlandia II til Adriaterhavet med henblik på at yde humanitær bistand i krigen i Kosovo og Forbundsrepublikken Jugoslavien.² Selvom Danmark gennem årene har bidraget til en række af FNs forskellige fredsbevarende operationer, fremstår Jutlandia som det helt afgørende eksempel og symbol på det, der er blevet etableret som Danmarks historiske tradition for humanitær bistand.

I 1950, da der var både varm krig i Korea og kold krig mellem Øst og Vest, og Danmark som FN-medlem skulle gøre sin stilling til deltagelse i FNs Korea-aktion op, var der stilhed før storm. Udenrigsminister Gustav Rasmussen talte om at finde „den mindst negative løsning“.³ Det endte med udsendelsen af hospitalsskibet Jutlandia. Denne artikel vil kaste nærmere lys over Jutlandia-ekspeditionens tilblivelse og virke. Hvilke faktorer lå bag beslutningen om lige præcis at sende et hospitalsskib til Korea? Hvad kende-

Historie Netmagasinet
www.historie-nu.dk

Historie-nu.dk er et gratis historie magasin, der sætter nutiden i perspektiv, giver baggrunden og skaber diskussionerne.

tegnede de organisatoriske og praktiske forberedelser omkring skibets ud-sendelse? Og endelig, hvordan kan hospitalsskibets virke i praksis karakteri-seres? I hvilken grad var der forskel på den socialdemokratiske og borgerlige VK-regerings politik, der var ved magten i perioden?

Ingen danske militære styrker til Korea

Danmark modtog i alt tre henvendelser fra FN om muligheden for at sende et bidrag til FNs militære aktion i Korea. Den første kom den 29. juni 1950. Den anden få uger senere, den 14. juli, og den tredje et år senere, nemlig den 22. juni 1951. Den første henvendelse drejede sig om Danmarks mulighed for at bidrage på et generelt plan. Den anden og tredje henvendelse derimod spurgte direkte til et militært bidrag.

I både første og andet tilfælde svarede den siddende socialde-mokratiske mindretalsregering tilbage, at Danmark kun kunne sende huma-nitær bistand. Militære styrker såvel som transportskibe var fra begyndelsen udelukket. Først blev FN tilbudt en række medicinalvarer. Dernæst, da verdensorganisationens anden henvendelse tydede på, at medicintilbuddet ikke blev set som tilstrækkeligt, en ambulanceenhed med læger og sygeple-jersker. Det var en stillingtagen, som der både i regeringen og i Udenrigspoli-tisk Nævn under de gældende forhold var udbredt enighed om.⁴

Af diskussionerne på ministermødet og i Udenrigspolitisk Nævn fremgår baggrunden for, at Danmark, regering såvel som opposition, ikke ønskede at sende militære styrker til Korea, ganske klart. Det var for det første et hensyn for ikke at provokere Sovjetunionen. For det andet, og ikke mindst, var det et stærkt ønske at beholde de – få – danske styrker, der fandtes på dansk grund, i det tilfælde at Korea-krigen ville eskalere og brede sig til det europæiske kontinent. På den anden side betød manglende tiltro til såvel de begrænsede danske styrker som til NATOs sikkerhedsgaranti, at re-geringen, igen støttet af oppositionen, ikke mente, at Danmark kunne ind-tage en helt negativ indstilling, men med henblik på at øge den amerikanske velvilje måtte støtte op om FNs mission i Korea. Ydermere spillede det ind, at FN/USA netop kom en angrebet småstat til undsætning.⁵ Danmarks politik bestod på den måde i en balancegang mellem modstridende hensyn til su-permagterne og Danmarks egen sikkerhed.

Endnu et forhold karakteriserede den danske politik. Ved både den første og anden henvendelse hørte det til den socialdemokratiske rege-rings første beslutninger at tage kontakt til Norge og Sverige med det formål at søge en fælles skandinavisk position.⁶ Udover at indikere en betragtelig

modvilje mod at indtage en selvstændig dansk holdning var forsøgene på skandinavisk samarbejde med al sandsynlighed også en bevidst manøvre med det formål at kunne svare henholdende på amerikanske forespørgsler på status for de danske overvejelser og udsætte beslutningen om det danske bidrag til FN, indtil man havde skaffet sig viden om, hvordan andre lande svarede og ikke mindst havde lagt sig fast på et dansk svar. I hvert fald var det symptomatisk, at udenrigsminister Gustav Rasmussen henviste til de igangværende skandinaviske forhandlinger, når den amerikanske ambassade i København spurgte til, om Danmark havde lagt sig fast på et bidrag. Rasmussen gjorde det dog samtidig med denne udskydelse af det danske svar klart overfor amerikanerne, at hvis Danmark overhovedet valgte at bidrage til aktionen (!), ville det i hvert fald ikke blive med militære styrker.⁷

Norge og Sverige sendte imidlertid, til Hedtoft-regeringens store beklagelse, egne svar til FN, og Danmark var hermed i den situation at skulle gøre det samme. Det første endelige svar, ifølge hvilket den danske regering ikke så sig i stand til at sende militær assistance, men i stedet i den foreliggende situation ville tilbyde en række medicinalpræparater, blev formuleret efter at flere nævnsmedlemmer havde fundet udenrigsministerens udkast for vagt. Tilgangen fra Gustav Rasmussens side havde først været at formulere et svar, der kun tog stilling til det mindst nødvendige.⁸

I modsætning til flere nævnsmedlemmer havde Rasmussen foretrukket kun at nævne den hjælp, Danmark rent faktisk ville sende. Han var imod en passus om, at Danmark ikke kunne sende militære styrker. Det var der ingen grund til at anføre, mente han, idet FN ikke havde anmodet om sådanne styrker. Ydermere var han imod at inkludere en sætning om, at Danmark var parat til at yde anden hjælp, der senere kunne vise sig nødvendig, herunder transportskibe, og var bemærkelsesværdig skeptisk overfor at skrive at svaret gjaldt den nuværende situation. Dette kunne, mente han, blive misforstået, enten således at medicinaltilbudet ville blive trukket tilbage, hvis det ikke straks blev accepteret, eller som et løfte om yderligere bidrag senere. Han var dog klar over, at der var en grænse for, hvor lavprofileret det danske svar – og altså deltagelsen i Korea-aktionen - kunne være. Således svarede han, adspurgt af det konservative nævnsmedlem Ole Bjørn Kraft om regeringen ville betale for transporten af de tilbudte medicinalvarer, positivt, at det ville den. Der var dog tale om så lille en udgift, at det ikke skulle anføres som en del af det danske bidrag. Vurderet i forhold til det endelige svar fik Gustav Rasmussen altså ikke alle sine punkter igennem⁹. Enighed om udenrigspolitikken, herunder FN-politikken, var et centralt aspekt af regeringens

politik.

Danmarks svar til FN var dog stadig ganske forsigtigt og lav-profileret. Mens avisen *Information* kritiserede medicinaltilbuddet, havde den amerikanske ambassade imidlertid udbredt forståelse for, at Danmark i den indeværende situation ikke kunne tilbyde et kvalitativt andet bidrag.¹⁰ Forståelsen var dog ikke større end, at FN og USA kort tid efter sendte endnu en anmodning om et dansk bidrag til Korea.

Da Danmark skulle afsende svar på den anden FN-henvendelse, gentog mønstret sig. Udenrigsminister Gustav Rasmussen søgte at undgå at sende styrker til Korea, at udforme et svar der svarede på tilnærmelsesvis mindre end nødvendigt og endelig at holde optionerne for fremtiden åbne. For det første skulle svaret slet ikke berøre spørgsmålet om de kamptropper, som FN netop i den anden henvendelse spurgte om muligheden for, at Danmark kunne stille til rådighed. For det andet gik han imod et forslag fra flere af nævnsmedlemmerne om, at danske frivillige kunne tage til Korea. Flere havde henvendt sig på den amerikanske ambassade desangående. Men Rasmussen var altså imod med det argument, at FN ikke havde henvendt sig om frivillige, hvorfor der ikke var nogen grund til at komme ind på emnet. For det tredje modsatte han sig at begrunde, hvorfor Danmark ikke kunne stille militære styrker til rådighed – men accepterede altså, at andet svar lige som det første understregede dette element i den danske politik. En forklaring indebar risiko for at præjudicere Danmarks stilling i fremtiden. Såfremt USA skulle have en begrundelse for tilbageholdelsen af danske styrker, skulle forklaringen bestå i hensynet til forsvaret af Danmark og ikke til Sovjetunionen, understregede Rasmussen endvidere.¹¹

Efter modtagelsen af den tredje henvendelse i juni 1951 udtalte den nyligt udnævnte konservative udenrigsminister Ole Bjørn Kraft sammen med tidligere statsminister Hedtoft til den amerikanske ambassade, at Danmark „would act positively on the UN request“.¹² Desuden henviste de til en ganske negativ holdning i befolkningen mod at sende militære styrker til Korea, men understregede samtidig, hvordan de var „constantly attempting to educate [the] Danish public on [the] necessity [of] Danish support in Korea.“¹³ Endelig informerede Kraft ambassaden om, at de skandinaviske udenrigsministre skulle mødes og diskutere muligheden for at sende en fælles skandinavisk styrke til Korea, og han var sikker på, at Norge og Sverige „would join Denmark in sending forces“.¹⁴ Allerede før modtagelsen af den formelle henvendelse fra FN havde Kraft offentligt erklæret, at hans regering positivt ville overveje muligheden for, at Danmark kunne sende et større og mere

aktivt bidrag end det – hospitalsskib som vi skal se nedenfor – Danmark allerede bidrog med.¹⁵ Tilsyneladende spillede ikke-provokationshensynet af Sovjetunionen en mindre rolle for Kraft end tilfældet havde været det for hans forgænger Gustav Rasmussen.

Ligesom sin forgænger havde også Kraft tilstræbt koordinering af de skandinaviske landes politik i spørgsmålet om militære styrker til Korea. Bemærkelsesværdigt havde han imidlertid kun kontaktet sin norske kollega, Halvard Lange. Denne havde plæderet for, at Sveriges udenrigsminister, Östen Undén, også blev kontaktet, hvilket først skete efter norsk insistensen. Det ville være problematisk i forhold til den norske offentlighed, hvis der i en FN-sag kun blev taget dansk-norsk kontakt, havde Lange ment.¹⁶ Tilsyneladende var Kraft fortrinsvis interesseret i holdningen hos den anden skandinaviske NATO-allierede.

Muligvis var Kraft reelt positivt overfor at sende danske tropper til Korea, og den tilsyneladende entusiasme kan forklares med den generelle positive danske holdning til den amerikanske *Uniting for Peace* plan, der foreslog øremærkning af nationale styrker til brug for FN.¹⁷

Der kan dog også argumenteres for, at Krafts udtalelser og entusiastiske udtryk var krusninger på overfladen. Godt nok var den borgerlige regering, støttet af oppositionen, officielt positiv overfor *Uniting for Peace* planen. Men i betragtning af, hvordan øremærkning af styrker i medfør af planen blev først forsinket og efter fire års sylvning endelig afvist kan den formelle positive holdning til planen næppe forklare endsige indikere at Kraft reelt skulle være positiv overfor udsendelse af dansk styrker til Korea.¹⁸

Flere forhold taler for at Kraft faktisk helst ville undgå udsendelse af styrker. Han var via sin norske kollega informeret om, at såvel flere centrale NATO-lande som Storbritannien, Canada og Frankrig som FNs generalsekretær (norske) Trygve Lie var positive overfor et forslag fra Sovjetunionen om at indlede våbenhvileforhandlinger i Korea, og om at Lie ville søge at påvirke den amerikanske politik i en mere fleksibel retning.¹⁹

Den 28. juni 1951, dagen efter Krafts og Hedtofts fælles samtale med Anderson, satte regeringen den danske beslutning om udsendelse af styrker på stand by, så længe våbenhvileforhandlinger pågik, og Kraft fastholdt overfor, men i stærk modsætning til, USA, at forhandlingerne medførte en helt ny situation. Samtidig fastholdt Udenrigsministeriet dog, at Danmark ville have afgivet et „affirmative reply“, hvis parterne ikke havde indledt våbenhvileforhandlinger, og USA var informeret om, at sagen stadig blev behandlet på det militære/tekniske niveau.²⁰ Noget tyder på, at den danske

strategi bestod i på den ene side at forsinke beslutningen om udsendelse af militære styrker og på den anden side vedvarende at give udtryk for en positiv holdning overfor USA.

I betragtning af, for det første, at USA var alene blandt de centrale NATO-lande om at afvise, at våbenhvileforhandlingerne indebar en ny situation, for det andet, at våbenhvileforhandlingerne kunne resultere i en afslutning på Korea-krigen og for det tredje at forhandlingerne kunne bryde sammen, hvorefter presset for danske tropper ville øges, er det sandsynligt, at Krafts positive udtalelser om et dansk troppebidrag skal tolkes som udtryk for en politisk strategi rettet mod at søge goodwill i USA for samtidig at forsinke og angiveligt til sidst ende med at undgå udsendelse af et dansk styrkebidrag snarere end som udtryk for et reelt ønske om at sende styrker af sted. Kraft har formodentlig håbet, at våbenhvileforhandlingerne ville ende med at gøre et dansk troppebidrag irrelevant (fordi krigen blev afsluttet), men samtidig erkendt, at Danmark i tilfælde af at krigen fortsatte ville få svært ved vedvarende at undslå sig et militært bidrag. Og i den situation, har Kraft ikke usandsynligt ræsonneret, kunne Danmark forudgående ligeså godt have givet udtryk for en positiv holdning til sagen for hermed at have plejet Danmarks image i USA med øget sikkerhed for amerikansk hjælp i tilfælde af krig i Europa til følge. Denne tolkning kan dog ikke belægges direkte kildemæssigt, heller ikke ved konsultation af Det konservative folkepartis arkiv.²¹

Det forhold, at sammenbruddet i våbenhvileforhandlingerne i slutningen af august 1951 ikke resulterede i et „automatisk“ dansk tilbud om militære styrker til FN, understøtter tolkningen om, at Kraft helst ville undgå at sende danske soldater af sted. Spørgsmålet blev diskuteret på det nordiske udenrigsministermøde i Stockholm den 10.-11. oktober på foranledning af Kraft, der på mødet af både principielle og politiske hensyn talte for en form for skandinavisk militært bidrag. Tilsyneladende var han endnu ikke klar over, at NATOs militære hovedkvarter i Europa, Shape, i slutningen af september/begyndelsen af oktober 1951 havde anmodet State Department om ikke at lægge yderligere pres på Danmark og Norge for at bidrage til Korea-aktionen, idet de to landes forsvar i forvejen var så begrænsede.²² NATO og USA var tydeligvis to forskellige aktører, hvilket generelt er vigtigt at holde sig for øje, når man analyserer dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik.

Krafts åbenhed på det nordiske udenrigsministermøde overfor et dansk militært styrkebidrag kom dog først efter måneders udskydelse af den endelige beslutning med henvisning til våbenhvileforhandlingerne. Og formodentlig efter pres fra mindst to sider. For det første fra Norge. I forbindelse

med Uniting for Peace planen havde Norge svaret FN hurtigst og uden forudgående konsultation af de andre skandinaviske lande. Hensigten var ifølge Kraft, at „Norge gerne ville opnå en lille gevinst ved at søge at svare lidt hurtigere og lidt mere imødekommende end Danmark“.²³ Et afgørende forhold, der i henhold til baggrundsreferatet til det nordiske udenrigsministermøde i oktober 1951 måtte overvejes forud for den endelige beslutning om et dansk militært styrkebidrag, var graden af amerikansk goodwill, som Danmark kunne vinde eller tabe afhængig af, hvilken beslutning man traf. Her var, blev det understreget, de andre skandinaviske landes stilling vigtig.²⁴ Ydermere gav Norge på det nordiske udenrigsministermøde i Stockholm udtryk for, at Norge ville omlægge sit civile felthospital til et militært og måske også tilbyde et hold vintertrænede specialtropper til Korea.²⁵

For det andet er det rimeligt at antage, at Kraft følte sig udsat for et strukturelt pres med baggrund i våbenhvileforhandlingernes sammenbrud og frygt for en eskalation af Korea-krigen grundet amerikanske bombeplaner og i den situation anså amerikansk militært hjælp som vital – ligesom den forhenværende socialdemokratiske regering havde gjort det. Der var dog den forskel på de to regeringers tilgang, at den socialdemokratiske regering havde fokuseret mere på ikke at sende danske soldater ud af landet og hermed på forsvaret af Danmark med egne (sparsomme) styrker. USAs opfattelse af og militære hjælp til Danmark var også en central faktor for den socialdemokratiske Korea-politik tilblivelse, men synes dog at have stået i skyggen af hensynet til den nationale forsvarsevne. Den borgerlige regering forekommer derimod at have vægtet goodwill i USA og amerikansk hjælp højere. Både den socialdemokratiske og den borgerlige regering undlod imidlertid af hensyn til Danmarks sikkerhedspolitiske situation at sende militære styrker til Korea. Politikken var præget af balancegang mellem hensyn til Sovjetunionen, USA og Danmarks nationale forsvarsevne. Danmark kunne kun sende humanitær bistand. På dette felt distancerede man sig yderligere fra at have nogen militær berøring med FN-aktionen.

Endnu et skridt ned af den militære stige

I forbindelse med beslutningen om at tilbyde FN en dansk ambulanceenhed – svaret på den anden henvendelse – blev det vedtaget, at Danmark skulle sende en ekspertforhandler til New York og Washington med henblik på forhandling om den mere præcise udformning af det danske bidrag. Det havde både Norge og Sverige gjort, og den danske regering ville ikke stå tilbage. Hverken FN eller den amerikanske administration havde meldt tilbage vedrø-

rende det danske ambulancetilbud, og tilbudet om at sende en ekspertforhandler kunne derfor også medvirke til at rette opmærksomhed herpå. Dette var baggrunden for, at den danske overlæge Karl Lehmann, der fra sin deltagelse i de danske Finlandsambulance havde erfaring med humanitært arbejde og krigskirurgi, rejste til USA den 31. juli 1950.²⁶

Under forhandlingerne med de amerikanske parter blev det klart for Lehmann, at USA faktisk ikke var synderlig interesseret i det danske ambulancetilbud. For det første blev det anset for at være for lille et bidrag. Hvis USA skulle acceptere en ambulance, skulle det være en fuld medicinsk enhed, dvs. inkludere ikke alene læger og sygeplejersker, men også administrativt personale. For det andet var den amerikanske skepsis grundet i bekymring for, hvorvidt den danske enhed lod sig inkorporere i FN's system af lægevæsen ude i Korea. For det tredje, og ikke mindst vigtigt, da det efterhånden gik op for de amerikanske forhandlere, at den danske ambulance ville være en Røde Kors ambulance, dvs. udstyret med civilt røde kors personale, og altså et civilt baseret humanitært bidrag frem for en medicinsk *hærenhed*, hvor personalet kom fra militærhospitaller, udviklede den amerikanske skepsis sig ligefrem til afvisning. I den situation udviklede Lehmann, inspireret af at det danske rederi ØK havde tilbudt et transportskib for den danske statsregning, ideen om at tilbyde udsendelse af et hospitalsskib. Et sådant skulle også være civilt bemannet, men det ville nemmere kunne indgå i FN-styrkens lægevæsen, idet det så at sige ville være placeret „på side linien“ i den ene eller anden ende af fronten. Lehmann fik indtryk af, at USA var venlig stemt overfor denne ide – der altså ikke havde sit ophav i den danske regering eller Udenrigsministeriet.²⁷

Indledningsvis var der i Udenrigsministeriet en udbredt skepsis overfor ideen om et hospitalsskib, som blev anset for at være en yderst omkostningsfuld affære. Ministeriet endte imidlertid med at prioritere et politisk hensyn til USAs opfattelse af Danmark højere end det økonomiske hensyn. Den 18. august 1950 tilbød den danske regering officielt at stille et fuldt udrustet hospitalsskib, ØKs M/S Jutlandia, til rådighed for FN i Korea. Det ville, som en højtplaceret embedsmand i Udenrigsministeriet anførte, give Danmark en „smuk og iøjnefaldende position“.²⁸ Den danske stat ville afholde alle udgifter ved skibet. Dansk Røde Kors skulle forestå organiseringen og driften af skibet under supervision af Udenrigsministeriet. FN's generalsekretær reagerede hurtigt positivt på Danmarks tilbud.²⁹ Ud over afvisningen af at sende et dansk militært styrkebidrag til Korea lagde den danske regering med tilbudet om et humanitært bidrag, der var civilt frem for militært

baseret, yderligere distance til militært engagement i Korea. Det danske Korea-bidrag måtte ikke have nogen form for militær karakter eller berøring.

Dette kan forklares med flere faktorer. For det første et hensyn til Danmarks nationale forsvar. Ligesom den socialdemokratiske regering ikke ønskede at sende danske tropper ud af landet, var det den også magtpåliggende at holde dansk militært hospitalspersonel på skansen, så de kunne behandle og pleje sårede og syge under et eventuelt angreb på Danmark. De danske beslutningstagere havde forud for afsendelsen af det endelige danske tilbud om et hospitalsskib forespurgt flåden om muligheden for at stille et skib til rådighed herfra, men da dette kun vanskeligt lod sig gøre blev muligheden hurtigt droppet med det argument, at Danmarks hjemmeforsvar kom først.³⁰ Mht. personel blev det på det kraftigste problematiseret, hvorvidt et så udsat land som Danmark kunne undvære en medicinsk hærenhed. Danmark ville få brug for hele sit militære hospitalsvæsen.³¹

For det andet spillede politiske hensyn, efter alt at dømme til Sovjetunionen, en central rolle. Beslutningen om at tildele Dansk Røde Kors organiseringen og driften af skibet var delvis begrundet med Røde Kors' erfaring med humanitære operationer, men skyldtes vel at mærke også, at man havde fundet, at det af politiske hensyn var en fordel, at Jutlandia fremstod som et Røde Kors skib frem for et statsligt hospitalsskib. Og supervisionen af Røde Kors' opgave blev helt bevidst lagt under Udenrigsministeriet, ikke under Forsvarsministeriet.³²

Det danske Korea-bidrags civile karakter blev helt bevidst fastholdt i de praktiske forberedelser forud for Jutlandias udsendelse. I modsætning til de tre amerikanske hospitalsskibe, der også var i Korea, som var grønne med et hvidt bælte, blev Jutlandia malet hvidt med et rødt bælte og et rødt kors på hver side. Desuden foregik ombygningen af Jutlandia fra fragt- og passagerskib til hospitalsskib på grundlag af mål for og forhold på et almindeligt civilt hospital, hvor pladsforholdene var betragtelig større end på et militært hospitalsskib. Det var først efter, at USA, der fulgte med i ombygningen, flere gange havde gjort indsigelser, at de danske planer for ombygningen blev revideret og patientkapaciteten, som var det, der for USA var det helt afgørende, øget fra 200 til 300 – senere i løbet af ekspeditionen blev kapaciteten øget til 360. Til sammenligning havde de amerikanske hospitalsskibe kapacitet til 800 patienter hver.³³

Både en bevidst og en intuitiv civil tilgang kendetegnede den politiske beslutning om og de praktiske forberedelser til udsendelsen af hospitalsskibet Jutlandia. Det kom også til at sætte sit præg på det danske

Korea-bidragets virke i praksis.

Jutlandia i Korea – militært og civilt virke

Jutlandia gennemførte i alt tre togter til Korea. Det første fra januar til september 1951, det andet fra november 1951 til juli 1952 og det tredje fra september 1952 til oktober 1953. Mellem disse togter sejlede Jutlandia som transportskib for syge og sårede soldater tilbage til Europa. Under de to første ophold i Korea var Jutlandia stationeret i havnebyen Pusan i den sydlige del af Korea langt væk fra fronten. Her lå ydermere to amerikanske hospitalsskibe. Under tredje togt blev Jutlandia udstationeret i Inchon-bugten tættere på frontlinien og med et andet virke til følge. Under de to første togter kom de sårede og syge FN-soldater til Jutlandia som et af de sidste led i FNs militære lægevæsen. Forud for opholdet i Inchon-bugten havde det danske hospitalsskib fået anlagt helikopterdek, så patienterne nu kunne flyves direkte ind og således nærmest ankom lige fra kampzonen.³⁴

Som bidrag til FNs militære aktion i Korea var Jutlandias opgave udelukkende at behandle syge og sårede FN-soldater. Tilgangen af patienter varierede i sagens natur afhængigt af krigsudviklingen. I og med at Jutlandia under de to første togter var stationeret langt fra frontlinien, hvormed de ankomne patienter ofte havde gennemgået behandling på flere andre stationer i FN-styrkens lægevæsen, og i det Jutlandia var i konkurrence med de to store amerikanske hospitalsskibe om at få patienter, modtog Jutlandia i henhold til hospitalschef Mogens Wingses rapporter (via ekspeditionschef Kai Hammerich) hjem til København i perioder et ganske begrænset antal patienter. I løbet af de første tolv uger af sin tid i Korea kom ca. 1100 patienter gennem hospitalsskibet.³⁵ Som hospitalschefen imidlertid beskrev udviklingen i sin rapport om aktiviteten i maj og juni 1951 blev den første fase af den kinesiske offensiv slutningen af april 1951 fulgt af en meget stille periode, hvor antallet af patienter faldt til et niveau, hvor kun en tredjedel af kapaciteten blev udnyttet. I juni 1951 var der ifølge hospitalschefen „kun [...] meget lidt reelt arbejde for hospitalsskibet.“³⁶ Det skyldtes bl.a., at Jutlandia var på tale som forhandlingssted for de foreslåede våbenhvileforhandlinger. De kommunistiske øverstkommanderende accepterede dog til sidst ikke Jutlandia som tilstrækkelig neutral grund – men det danske hospitalsskib havde altså en karakter, der bevirkede, at det faktisk var på tale som neutralt forhandlingskib.³⁷

I betragtning af, at tilgangen af patienter reflekterede krigsudviklingen og antallet af sårede blandt FN-styrken, var den periodisk be-

grænsede patienttilgang til Jutlandia fra et militært synspunkt positivt. Et hospitalsskib, der lå i beredskab var langt at foretrække frem for et i konstant aktivitet. Som Jutlandias hospitalschef imidlertid understregede det, havde det civile danske personel vanskeligt ved at affinde sig med denne stand-by position.³⁸ I løbet af juni 1951 insisterede ekspeditionschef Hammerich succesfuldt overfor den amerikanske ledelse af Unified Command (FN-styrken i Korea), at denne måtte sørge for at fordele flere patienter til Jutlandia. Resultatet blev at det danske hospitalsskib fik flere patienter, end det ellers havde været tilfældet. Som argument havde ekspeditionschefen understreget, at Jutlandia ikke var et militært hospitalsskib, men et civilt og frivilligt bidrag fra den danske regering såvel som fra de individuelle deltagere. Af denne årsag var det afgørende, at Unified Command benyttede sig af det danske bidrag.³⁹ De patienter, som Jutlandia efterfølgende modtog i juli måned var gennemgående lettere tilfælde. De blev sejlet ud i landgangsbåde og blev ifølge hospitalschefen „utvivlsomt kun [...] sendt os, for at vort personale kunne blive beskæftiget.“⁴⁰

Opgaven for de enheder, der var i tjeneste under Unified Commands lægevæsen, bestod udelukkende i at behandle FN-soldater. Sydkoreanske patienter, soldater såvel som civile, skulle behandles på koreanske hospitaler, der ofte savnede ekspertise, personale, udstyr og medicin. Både FNs civile hjælpeenhed, United Nations Civil Assistance Command (UNCAC) og Internationale Røde Kors havde dog oprettet specielle hjælpemissioner med særligt henblik på civilbefolkningen. FN fastholdt således en klar arbejdsdeling mellem organisationens militære og civile engagement.⁴¹

På grund af utilfredshed med den begrænsede beskæftigelse ombord gik en del af de danske læger og sygeplejersker allerede under første togt „i land“ for at behandle koreanske patienter. I løbet af maj og juni 1951 forhandlede ekspeditionschefen med FN-kommandoen om at få tilladelse til, at Jutlandia kunne tage koreanske civile patienter til behandling ombord. FN-kommandoen var skeptisk og frygtede, at der i tilfælde af pludselige behov ikke ville være fornøden plads til sårede FN-soldater på Jutlandia, fordi kapaciteten blev optaget af de civile patienter. Det var derfor først i november 1951, dvs. på anden udstationering i Pusan, at den danske ekspeditionschef, igen efter anvendelse af argumentet om de civile danske frivillige, fik tilladelse til en forsøgsordning med åbning af Jutlandia for henholdsvis 100 koreanske civile og 100 koreanske soldater i de stille perioder. I tilfælde af en intensiveret krigsførelse måtte de koreanske patienter straks evakueres, dvs. Jutlandia skulle rømmes så der blev fuld kapacitet til sårede FN-soldater.⁴²

Som resultat heraf blev koreanske patienter, især civile, herunder børn, især under andet togt i udbredt grad taget til behandling på Jutlandia.

På det tredje togt, hvor Jutlandia var stationeret i Inchon-bugten, steg tilgangen af FN-patienter. Engagementet til fordel for de koreanske patienter faldt tilsvarende, men blev dog så vidt muligt fastholdt. Eksempelvis etablerede personale fra Jutlandia en klinik med gratis behandling af civilbefolkningen i Inchon by. Antallet af civile behandlet af Jutlandias personale enten ombord eller i land er vanskeligt at fastslå. Det blev ikke, som tilfældet var med FN-soldater, systematisk registreret. I sin officielle rapport efter afslutningen på ekspeditionen anslår ekspeditionschef Hammerich antallet til mindst 6000 og hævder, at det er lavt sat. Til sammenligning blev der behandlet 4981 FN-soldater på det danske hospitalsskib.⁴³

Mens der var udbredt enighed ombord om engagementet til fordel for den koreanske civilbefolkning, var hospitalspersonalets ledelse samt Jutlandia-udvalget hjemme i København uenige med dele af dansk Røde Kors, der søgte at fastholde Røde Kors' neutralitetsprincip og på det grundlag også behandle sårede soldater fra fjendens lejr. Flere ledende danske Røde Kors folk havde svært ved at finde sine ben i denne sag. På den ene side ville man gerne være tro mod neutralitetsprincippet. På den anden side ville man gerne loyalt bidrage til at gennemføre Jutlandia-ekspeditionen. Men officielt støttede organisationen gennemgående hospitalspersonalets og Udenrigsministeriets holdning i Jutlandia-udvalget, og Jutlandia kom aldrig til at behandle sårede fra Nordkorea eller Kina.⁴⁴

Jutlandia fik ikke desto mindre grundet sin civile karakter et ganske andet tilsvarende civilt virke i tilknytning til sin tjeneste under FNs militære operation. Som på det politiske slog en dobbelt og modsatrettet orientering i henholdsvis civil og militær retning igennem også på det praktiske niveau.

Konklusion

Hensyn til såvel Sovjetunionen som en stærk modvilje mod at sende danske militære styrker – som i 1950 var af en ganske begrænset størrelse - ud af landet førte til, at hverken den socialdemokratiske eller efterfølgende borgerlige VK-regering ville bidrage til FNs militære aktion i Korea med tropper. Omvendt medførte ønsket om at sikre amerikanske hjælp i tilfælde af krig – NATO-garantien blev endnu anset for usikker – at Danmark måtte deltage i aktionen på en eller anden måde. Det danske bidrag skulle være et humanitært bidrag, og ydermere skulle det baseres på civilt personel frem for læger og sygeplejersker fra militærhospitalet i København. Tilsvarende synet på de

militære styrker blev tilstedeværelse af militært hospitalspersonale i tilfælde af krig tillagt afgørende betydning. Derfor sendte Danmark et hospitalsskib, Jutlandia, bemannet med civilt personel, til Korea. Dansk Røde Kors skulle stå for organiseringen og driften af hospitalsskibet under Udenrigsministeriets supervision – helt bevidst ikke Forsvarsministeriets, selvom det var en militær operation, Jutlandia skulle ud og virke i. Beslutningen om at bidrage med et hospitalsskib blev først truffet efter, at USA ikke havde vist sig synderlig tilfreds med de første danske tilbud om henholdsvis medicinalvarer og efterfølgende en ambulanceenhed. Utilfredsheden gik på såvel bidragets størrelse som det forhold, at der var tale om en civil frem for en militær ambulance. Hospitalsskibet skulle også være civilt, men det ville være lettere at indpasse i FNs militære lægevæsen, fordi det så at sige befandt sig i yderkanten af dette system. Det var også et større og omkostningsfuldt bidrag. USA kunne derfor acceptere det.

Regeringens distance til militært engagement gav sig også udslag i de praktiske forberedelser, hvor Jutlandia, hvad angik fx både bemaling og indretning, blev klargjort på grundlag af civile præmisser. Jutlandias civile profil havde også en klar indflydelse på hospitalsskibets virke i praksis, hvor personalet udover den militære FN-tjeneste engagerede sig i behandlingen af den koreanske civilbefolkning. Det civile danske personale kunne vanskeligt acceptere det militære synspunkt om at ligge i beredskab og fik derfor, efter at deres ekspeditionschef havde slået netop på det danske bidrags civile og frivillige karakter, lov til i stille perioder at tage koreanske patienter ombord. På den måde fik Jutlandia et ganske andet virke i Korea end oprindeligt tilsigtet.

Danmarks bidrag til FNs militære aktion i Korea var således på både det politiske, det organisatoriske og det praktiske niveau præget af en tendens til at lægge distance til militært engagement og orientere sig i civil retning i stedet. På det politiske og organisatoriske niveau var der tale om en bevidst prioritering. På det praktiske niveau – hvis civile karakter i sig selv jo i høj grad var et resultat af politiske valg – var den civile orientering mere ubevidst.

Motiveret, som Danmarks Korea-bidrag overordnet var, af hensyn til ikke at provokere Sovjetunionen, til at undgå at sende styrker ud af landet og endelig det modsatrettede hensyn om at sikre Danmark goodwill i USA, fremstår Danmarks nationale sikkerhed som det helt overordnede hensyn. Nazi-Tysklands besættelse af Danmark var kun fem år væk. NATOs forsvarsområde omfattede endnu i 1950 ikke Danmark. Derfor blev Danmarks politik

en balancegang mellem hensyn til landets nationale forsvarsevne, til USA og Sovjetunionen. Modviljen mod at bidrage militært til FNs Korea-aktion kan ses som en videreførelse af Danmarks tidligere neutralitetspolitik og militære modvilje i mellemkrigstiden. Den kan dog også ses som udenrigspolitik fra en småstats side, der stod over for en svær sikkerhedspolitisk udfordring.

I håndteringen af denne udfordring synes ikke mindst Socialdemokratiets fokus på ikke at sende styrker ud af landet, dvs. på Danmarks nationale forsvar, ny. Det var ganske vist flere indenfor partiet, herunder Hedtoft, der tilbage i 1930'erne havde sat spørgsmålstejn ved afrustningspolitikken. Argumenterne om det nationale forsvar er dog nogle man almindeligvis snarere ville koble De konservative, hvis udenrigsminister Ole Bjørn Kraft under Korea-krigen var den person, der kom tættest på at love danske styrker til Korea. Kraft var grundlæggende ikke specielt positivt stemt for at sende danske styrker til Korea. Hans politik kan til dels forklares med, at han var minister på et tidspunkt, hvor våbenhvileforhandlingerne mellem de krigsførende parter brød sammen, hvor Norge overvejede at sende tropper og ville lægge sit civile felthospital om til et militært, og hvor det var tredje gang, at FN henvendte sig. Det var vanskeligere at sige nej. Krafts politik skal derfor ikke ses som udtryk for accept af at slække på hjemmeforsvaret.

Den historiske erfaring og „9. april 1940“ kan dog synes at have haft forskellig virkning hos henholdsvis Socialdemokratiet og De konservative. Socialdemokratiets fokus på det nationale forsvar – også selvom det endnu havde et ganske ringe omfang - skal nok i høj grad forklares med „9. april“, og den skyld partiet blev tildelt for besættelsen af Danmark.

De konservative havde traditionelt vægtet det nationale eksistensforsvar højt, men noget kunne tyde på, at partiet grundet dels „9. april erfaringen“ dels forsvarets ringe stand i højere grad lagde vægt på at have allierede og få militær hjælp ude fra. Man kunne undre sig over, at 9. april ikke havde samme effekt hos Socialdemokratiet, men netop det forhold, at Socialdemokratiet vægtede Danmarks nationale forsvarsevne så tungt forsvarets stand taget i betragtning, vidner om, at 9. april havde sat sine spor.

Under alle omstændigheder var der tale om nuance- snarere end substantielle forskelle på de to partiers Korea-politik. Begge balancerede mellem nationale og internationale sikkerhedshensyn, og under begge regeringer var Danmark engageret i en militær aktion med en grundlæggende civil orientering.

NOTER

¹ www.jmdanmark.dk/jutlandia, www.swedoor-jutlandia.dk, www.hotel-jutlandia.dk, www.topunderholdning.dk/jutlandia, www.trip.trap.dk, www.jutlandiacup.dk, www.lkvandel.dk/jutlandia. (Alle sites, også nedenfor er set 26.05.2005).

² www.ft.dk/Samling/19981/beslutningsforslag_oversigtformat/B129.htm (26.5.2005).

³ UM. 3 E 92, mik. 02:5: Referater af møder i Udenrigspolitisk Nævn. Referat af mødet den 5. juli 1950.

⁴ Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA). Socialdemokratiets Arkiv (SA). Referater af ministermøder 29. juni 1950. Udenrigsministeriets Arkiv. 3 E 92. Referater af møder i Udenrigspolitisk Nævn 29. juni, 5. juli og 19. juli 1950.

⁵ ABA. SA. Referater af ministermøder 29. juni 1950. Udenrigsministeriets Arkiv (UM). 3 E 92. Referater af møder i Udenrigspolitisk Nævn 29. juni, 5. juli og 19. juli 1950.

⁶ ABA. SA. Referat af ministermødet 29. juni og 18. juli 1950.

⁷ National Archive (NA). Record Group (RG) 84. Box 18. Læg „321-Korea“. Telegram # 1 og memo (Reference Embtel 1). 1. juli 1950. Fra Anderson til State Dept.

⁸ UM. 3 E 92. Referat af møde i Udenrigspolitisk Nævn 5. juli 1950.

⁹ Jf. ovenfor eller UM. 3 E 92. referat af møde i Udenrigspolitisk Nævn 5. juli 1950.

¹⁰ UM. 119 E 33 C. Krigen i Korea. Danmarks bistand generelt. Ks. 1. Notits af E. Schram-Nielsen. 12. juli 1950.

¹¹ UM. 3 E 92. Referat af møde i Udenrigspolitisk Nævn 19. juli 1950.

¹² NA. RG 84. Entry 2386. Box 18. Læg „321-Korea“. Telegram fra Anderson til SecState, Amembassy i Stockholm og Oslo. 28. juni 1951.

¹³ NA. RG 84. Entry 2386. Box 18. Læg „321-Korea“. Telegram fra Anderson til SecState, Amembassy i Stockholm og Oslo. 28. juni 1951.

¹⁴ NA. RG 84. Entry 2386. Box 18. Læg „321-Korea“. Telegram fra Anderson til SecState, Amembassy i Stockholm og Oslo. 28. juni 1951.

¹⁵ UM. 119 33 d. Evt. dansk militær bistand til Korea. Uddrag af tale af Kraft. *Berlingske Aftenavis*, 23. juni 1951. P. Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, (København: Eirene), 1995, p. 645.

¹⁶ UM. 119 E 33 d. Evt. dansk bistand til Korea. Brev fra Kraft til Lange. 23. juni 1951. Samme journal. Brev fra Lange til Kraft. 27. juni 1951.

¹⁷ Villaume, 1995, p.645.

¹⁸ K. Midtgaard, *Småstat, magt og sikkerhed. Danmark og FN 1949-65*, (Syddansk Universitetsforlag, 2005), pp. 142-164.

¹⁹ UM. 119 E 33 d. Evt. dansk bistand til Korea. Brev fra Lange til Kraft. 27. juni 1951. Samme journal. Rapport fra den danske ambassade i Oslo til UM. 27. juni 1951.

²⁰ UM. 119 E 33 d. Evt. dansk bistand til Korea. Baggrundsreferat til nordisk udenrigsministermøde i Stockholm 10.-11. oktober 1951. 5. oktober 1951. NA. RG 84. Entry 2386. Box 18. Læg „321-Korea“. Telegram fra den amerikanske ambassade i København til SecState 12. juli 1951. NA. RG 59. Decimal files 1950-54. Box 3776. 759.00 (W)/8-351. Fra AmEmbassy til State Dept. WEEKA no. 31 from SAN.

²¹ Rigsarkivet. Det konservative folkepartis arkiv. Forhandlings- og mødeprotokoller. A4.3, B1.1, B3.2, B5.6-19 og F2.5

²² Villaume, 1995, pp. 647f.

²³ UM. 3 E 92. Referat af møde i Udenrigspolitisk Nævn 27. juli 1951.

²⁴ UM. 119 E 33 d. Evt. dansk bistand til Korea. Baggrundsreferat til nordisk udenrigsministermøde i Stockholm 10.-11. oktober 1951.

²⁵ UM. 5 F 128. Nordisk udenrigsministermøde, Stockholm, 10.-11. oktober 1951. Referat af mødet.

²⁶ UM. 3 E 92. Referat af møder i Udenrigspolitisk Nævn 5. og 19. juli 1950. K. Midtgaard, Jutlandia-ekspeditionen. Tilblivelse og virke 1950-53, (København: DUPI), 2001, pp. 30ff.

²⁷ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand i form af ambulance („Jutlandia“). Ks. 1. Lehmanns foreløbige rapport om sine forhandlinger med USA og FN ang. Danmarks bidrag til FNs aktion i Korea. 15. august 1950.

²⁸ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand i form af ambulance („Jutlandia“). Ks. 1. Fortroligt referat bragt til statsministeren og finansministeren 17. august 1950. dateret 16. august 1950. Signeret C.A.C. Brun.

²⁹ ²⁹ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand i form af ambulance („Jutlandia“). Ks. 1. Referater af møder i Korea-udvalget 11. og 15. august 1950 til statsminister Hedtoft.

³⁰ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand i form af ambulance („Jutlandia“). Ks. 1. Fortroligt referat af møde i Korea-udvalget 15. august 1950 til statsminister Hedtoft.

³¹ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand i form af ambulance („Jutlandia“). Ks. 1. Referat. 9. august 1950 (udenrigsministerielt baggrundsreferat).

³² UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: „Jutlandia“. Ks. 4. Organiseringen af Jutlandia-ekspeditionen. Forsvarsministeriet. 30. juli 1951.

³³ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand i form af ambulance („Jutlandia“). PK. 2. Referat af møde i Korea-udvalget. 30. november 1950. Midtgaard, 2001, pp. 44-48.

³⁴ Midtgaard, 2001, pp. 62-71, 114ff.

³⁵ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand. Jutlandia. Pk. 3. Rapport for maj måned fra ekspeditionschef Kai Hammerich til København. Yokosuka, 2. juni 1951. Ekspeditionschefens rapport indeholder dennes egen rapport samt hospitalschefens rapport, som sidstnævnte stillede til ekspeditionschefen, der herefter afgav samlet rapport.

³⁶ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand. Jutlandia. Pk. 3. Rapporter fra hospitalschef Mogens Winge til ekspeditionschefen for maj og juni 1951.

³⁷ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand. Jutlandia. Pk. 3. Rapporter fra hospitalschef Mogens Winge til ekspeditionschefen for maj og juni 1951.

³⁸ M. Winge, „Hospitalsskibet Jutlandia“, i *Dansk Medicinsk Historisk Årbog*, 1996, p. 118.

³⁹ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand. Jutlandia. Pk. 3. Rapport fra ekspeditionschef Kai Hammerich til København. 28. juni 1951.

⁴⁰ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Jutlandia. Pk. 4. Måned rapport til ekspeditionschefen fra hospitalschefen for perioden 21. juni-31. juli 1951.

⁴¹ UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: Danmarks bistand. Jutlandia. Pk. 3. Rapporter fra ekspeditionschefen. 5. maj 1951 og 28. juni 1951. Samme journal. Ks. 4. Måned rapport til ekspeditionschefen fra hospitalschefen for perioden 21. juni til 31. juli 1951.

⁴² K. Hammerich, *Jutlandia-ekspeditionen*, (København), 1954, p. 53. Officiel beretning fra ekspeditionschef Hammerich efter afslutningen på Jutlandia-ekspeditionen. Beretningen findes i Kai Hammerichs privatarkiv i Rigsarkivet.

⁴³ Hammerich, 1954.

⁴⁴ A. Georg, *Under tre flag. Med Jutlandia til Korea*, (København: Samleren), 1951, pp. 107-109. J. Jacobsen, „Dansk Røde Kors bør frasige sig ledelsen af Jutlandia“, *Tidsskrift for dansk Røde Kors*, 5, 1952, pp. 149-50. Udtalelse af Dansk Røde kors' præsident H.M. Hansen, *ibid.*, p. 150. UM. 119 E 33 C1. Krigen i Korea: „Jutlandia“. Ks. 5. Referat af møde i Jutlandia-udvalget afholdt i Udenrigsministeriet, 23. maj 1952.